

Research Paper

Regeneration of Urban Riverside's Worn-Out Textures The Case Study of Urban worn-out textures of the Abshuran Riverside in Kermanshah

Ghasem Motalebi ^a , Azita Balai Oskoui ^b, Yaser Shahbazi ^c, Mohamadreza Farahnaki ^d

^a. Department of Architecture (Urban Design), University of Tehran, Tehran, Iran

Email: motalebi@ut.ac.ir

^b. Department of Architecture, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran

^c. Department of Civil, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran

^d. Department of Islamic Urban Planning, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran

ARTICLE INFO

Keywords:

Urban Regeneration,
Worn-Out Texture,
Urban River,
Abshuran,
Kermanshah.

Received:

4 April 2023

Received in revised form:

11 June 2023

Accepted:

2 July 2023

Available online:

28 July 2023

pp. 79-93

ABSTRACT

Lack of paying attention to environmental considerations and attitudes in urban planning and simplification of natural patterns in the urban context, including rivers, will cause changes in their development processes and serious damage to their natural systems. Some of the inter-city riverside spaces are spaces where the Worn-Out and old texture of cities is usually formed next to them. Such spaces have capacities that can become a beautiful urban landscape. Kermanshah city is one of the cities that have these natural elements, but have been neglected. One of these rivers is the Abshuran River, which has caused many problems due to lack of paying attention to it. The present study was an attempt to answer the question of what should be considered in regenerating worn-out urban structures alongside the urban rivers. The research method is descriptive-analytical and the method of data collection is field and documentary study (library) methods. Factor analysis method in Spss software was used to analyze the data. In the present study, main indicators for functional, identity-meaning, social-cultural, etc. dimensions were obtained, which were loaded in the form of 4 significant factors. The results showed that ranking of the study area neighborhoods based on the factor scores obtained for each of them is Baq Ney, Feyz Azabad, Toopkhaneh and Chal Darvish, respectively. The main results of the study suggest that none of the study areas is in a favorable status in terms of regeneration components and integrated and comprehensive planning is required in this regard.

Citation: Ghasem, M., Balai Oskoui, A., Shahbazi, Y., & Farahnaki, M. (2023). Regeneration of Urban Riverside's Worn-Out Textures The Case Study of Urban worn-out textures of the Abshuran Riverside in Kermanshah. *Journal of Sustainable City*, 6 (2), 79-93.

 <http://doi.org/10.22034/JSC.2021.261173.1376>

© The Author(s)

Publisher: Iranian Geography and Urban Planning Association.

This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Nowadays, worn-out structures are one of the most critical challenges facing cities, and finding a way to improve their quality of life requires an integrated and comprehensive approach. Lack of attention to environmental considerations and attitudes in urban planning and simplifying natural patterns in the urban context, including rivers, will cause changes in their development processes and serious damage to their natural systems. Some inter-city riverside spaces are ones where the old texture of cities is usually formed next to them. Such spaces have capacities that can become a beautiful urban landscape. Finding a solution to improve the quality of life in urban issues requires an integrated and comprehensive approach to a balanced and comprehensive approach to deal with various socio-economic and physical problems in these urban areas. Advancing such an approach is not compatible with the current administrative structures in Iran and often faces serious challenges. Another point that should be considered is that uncontrolled and unplanned physical development in recent decades has limited natural ecosystems' ecological capacity and capability and has imposed harmful impacts on the environment, such as air, water, soil, and natural environmental degradation. Naturalness around the city, etc. has been one of its consequences. Lack of paying attention to environmental considerations and attitudes in urban planning and simplification of natural patterns in the urban context, such as valleys, rivers, forest edges, and shores, leads to changes in their development and shaping processes and, finally, causes serious damage to their natural systems. Due to the non-generality of such spaces in stabilizing the urban life system, it is necessary to pay a special attention to these areas and efforts should be made to develop different scientific principles and rules for them. Some of the spaces in inter-city riversides are spaces, where the old texture of cities is usually formed next to them. Such spaces can become beautiful urban landscapes. Kermanshah city is one of the cities that

have these natural decorative elements but have been neglected. One of these rivers is the Abshuran River, which lack of paying attention to it in recent decades has caused several social and environmental problems for residents.

Methodology

The present study was part of descriptive-analytical researches. Field and documentary (library) study methods were used to collect data. Data collection tools also included questionnaire, interview, observation and note taking, database, internet and satellite networks (Google Earth). A systematic random sampling method was used in this study. The factor analysis method in SPSS software was exerted to analyze the data.

Results and discussion

In the present study, four neighbourhoods alongside the Abshuran River were examined. They were classified into three levels of very weak, weak, and moderate in terms of regeneration of worn-out texture. Based on the factor analysis method, 13 indicators were reduced to 4, including management, identity-meaning, economic, and socio-cultural. Four factors, accounted for 70.118% of the aggregated variance, which is a good percentage for factor analysis and studied variables. In terms of management factor (Factor 1), every four neighbourhoods of Chal Darvishan, Topkhaneh, Feyz Abad and BaqNey are undesirable, but the situation is slightly different in terms of identity-meaning factor. Chal Darvishan and Feyz Abad neighbourhoods with a bit difference and Topkhaneh neighbourhood are undesirable, because they are part of the old and central neighbourhoods of Kermanshah. The study areas have a similar and somewhat unfavorable situation regarding the fourth factor (socio-cultural) and economic factors.

Conclusion

Lack of paying attention to rivers and weak management of riverside spaces have turned these vital and valuable elements

and their surrounding areas into one of the most dysfunctional areas in cities, which usually face significant environmental and social challenges. Additionally, their role and economic opportunities for citizens, in general, have been neglected. In recent decades, serious and valuable efforts have been made to manage some cities of Iran to organize and rehabilitate urban rivers and these efforts have re-considered the river as a natural and constructive heritage of life of cities. They have resulted in avoiding measures such as covering rivers and removing them from the city's natural and public spaces. Examining the study area in the present study reflects that it has faced several problems due to the negligence of officials and people and under the influence of urban growth and development over the years. Its surrounding environment has also been affected and caused dissatisfaction among residents and citizens. The results show that the studied neighborhood's area

rankings are Baq Ney, Feyz Aabad, Topkhaneh, and Chal Darvishan, respectively. However, the important point is that none of the neighbourhoods are in good status and integrated and comprehensive planning is required.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

باز آفرینی بافت‌های فرسوده حاشیه رودخانه شهری مطالعه موردی: بافت فرسوده حاشیه رودخانه آبشوران شهر کرمانشاه

قاسم مطلبی^۱ ✉، آریتا بلالی اسکویی^۲، یاسر شهبازی^۳، محمدرضا فرحناکی^۴

۱- نویسنده مسئول، گروه معماری (طراحی شهری)، دانشگاه تهران، تهران، ایران. Email: motalebi@ut.ac.ir

۲- گروه معماری، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران

۳- گروه عمران، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران

۴- گروه شهرسازی اسلامی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران

اطلاعات مقاله	چکیده
واژگان کلیدی: بازآفرینی شهری، بافت فرسوده، رودخانه شهری، آبشوران، کرمانشاه	عدم توجه به ملاحظات و نگرش‌های محیطی در برنامه‌ریزی شهری و ساده‌سازی الگوهای طبیعی در بستر شهری از جمله رودخانه‌ها، سبب تغییر فرایندهای شکل‌دهنده آن‌ها و آسیب جدی به سامانه‌های طبیعی‌شان می‌شود. برخی فضاهای حاشیه رودخانه‌های درون شهری فضاهایی هستند که معمولاً بافت فرسوده و قدیم شهرها در کنار آن‌ها شکل گرفته است. این گونه فضاها دارای ظرفیت‌هایی هستند که می‌توانند به یک منظر شهری زیبا و هویت‌مند تبدیل گردند. شهر کرمانشاه از جمله شهرهایی است که از این عناصر طبیعی بهره برده، اما مورد بی‌توجهی واقع شده‌اند. از جمله این رودخانه‌ها، رودخانه آبشوران است که بی‌توجهی به آن باعث معضلات متعدد شده است. این پژوهش به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که برای بازآفرینی بافت‌های فرسوده شهری حاشیه رودخانه‌های شهری باید چه مواردی را مدنظر قرارداد. روش تحقیق، توصیفی - تحلیلی بوده و روش گردآوری اطلاعات، روش‌های میدانی و مطالعه اسنادی (کتابخانه‌ای) می‌باشد. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز از روش تحلیل عاملی در محیط نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. در این پژوهش شاخص‌های اصلی برای ابعاد عملکردی، هویتی- معنایی، اجتماعی - فرهنگی و ... احصا گردید که این مؤلفه‌ها در قالب ۴ عامل معنادار بارگذاری شده‌اند. نتایج نشان می‌دهد، رتبه‌بندی محلات محدوده مطالعاتی، طبق امتیازات عاملی به‌دست‌آمده برای هر کدام از آن‌ها، به ترتیب عبارت‌اند از باغ نی، فیض‌آباد، توپخانه و چال درویشان. یافته اصلی پژوهش این است که هیچ‌کدام از محلات محدوده مطالعاتی در وضعیت مطلوبی از نظر مؤلفه‌های بازآفرینی قرار ندارند و می‌بایستی برای آن‌ها برنامه‌ریزی یکپارچه و جامعی صورت گیرد.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۱۵	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۳/۲۱	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۱۱	
تاریخ چاپ: ۱۴۰۲/۰۵/۰۶	
صص. ۹۳-۷۹	

استناد: مطلبی، قاسم؛ بلالی اسکویی، آریتا؛ شهبازی، یاسر و فرحناکی، محمدرضا. (۱۴۰۲). بازآفرینی بافت‌های فرسوده حاشیه رودخانه شهری مطالعه موردی: بافت فرسوده حاشیه رودخانه آبشوران شهر کرمانشاه. *مجله شهر پایدار*، ۶(۲)، ۷۹-۹۳.

 <http://doi.org/10.22034/JSC.2021.261173.1376>

ناشر: انجمن جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری ایران

© نویسندگان

مقدمه

توسعه سریع شهرنشینی، تأثیرات قابل توجهی بر بافت‌های قدیمی و تاریخی بر جای گذاشته است. هسته قدیمی و تاریخی شهرها، پیوسته دچار تغییر شکل شده که خود تخریب و فرسودگی بافت‌های مذکور را به همراه داشته است (پوراحمد و همکاران، ۱۳۸۹: ۷۴). مشکلات و محدودیت‌هایی چون ناهمخوانی کالبد و فعالیت، وجود عناصر ناهمخوان شهری، کمی سرانه برخی کاربری‌ها، فقدان سلسله‌مراتب مناسب در شبکه ارتباطی و عدم امکان نفوذپذیری به داخل بافت ارگانیک، برخی آلودگی‌های زیست‌محیطی و ... موجب کاهش اهمیت و ارزش بافت قدیمی و هویت‌ساز شهرها شده و جابجایی‌های جمعیتی و خروج گروه‌های با توان مالی بالا و حس تعلق خاطر به آن و جایگزینی با گروه‌های کم‌درآمد و فاقد حس تعلق به مکان و فضا صورت پذیرد (حبیبی و مقصودی، ۱۳۸۶: ۵). هم‌زمان با بروز مسائل فوق و تأثیرات آن‌ها بر حوزه‌های مختلف، توجه به بافت‌های قدیمی و فرسوده و رفع ناپایداری آن‌ها، به موضوعی جدی و محوری در شهرها تبدیل شده و لزوم مداخله در این بافت‌ها را در دوره‌های زمانی مختلف مطرح نموده است (پوراحمد و همکاران، ۱۳۸۹: ۷۶). نکته دیگری که باید مورد توجه قرارداد این است که توسعه کالبدی بی‌رویه و فاقد برنامه‌ریزی مطلوب در دهه‌های گذشته، ظرفیت‌های اکولوژیک و توانایی اکوسیستم‌های طبیعی را محدود ساخته است و اثرات زیانباری بر محیط‌زیست وارد آورده که آلودگی هوا، آب، خاک و تخریب محیط طبیعی پیرامونی شهر و غیره از پیامدهای آن بوده است (عباس زاده و حسین پور، ۱۳۹۰: ۲۷). رودخانه‌ها نقش کلیدی را در توسعه شهر و حومه شهرسازی می‌کنند، اما رودخانه‌های شهری و فضاها و بافت‌های اطراف آن‌ها از تأثیرات صنعت و فاضلاب خانگی، تغییر شکل شدید آبراهه‌ها، رهاسازی صنعتی و فقدان دسترسی عمومی رنج می‌برند (Kumar et al, 2013: 7222). عدم توجه به ملاحظات و نگرش‌های محیطی در برنامه‌ریزی شهری و ساده‌سازی الگوهای طبیعی در بستر شهری از جمله الگوی دره‌ها، رودخانه‌ها سبب تغییر فرایندهای شکل‌دهنده آن‌ها و درنهایت آسیب جدی به سامانه‌های طبیعی‌شان می‌شود. با توجه به فقدان عمومیت چنین فضاهایی در پایدارسازی نظام زندگی شهری، توجه خاص به این نواحی و تلاش در جهت ترسیم اصول و قواعد علمی متفاوت برای آن‌ها یک ضرورت تلقی می‌شود. شهر کرمانشاه از جمله شهرهایی است که از این عناصر طبیعی بهره برده است، اما مورد غفلت واقع شده‌اند. از جمله این رودخانه‌ها، رودخانه آبشوران است که بی‌توجهی به آن در دهه‌های اخیر، باعث معضلات متعدد اجتماعی و زیست‌محیطی و آزرده‌گی خاطر ساکنان شهر شده است. لذا برنامه‌ریزی برای بهسازی و بازآفرینی بافت فرسوده حاشیه اطراف رودخانه و بهره‌برداری بهینه از آن‌ها، همراه با احیای اکولوژی و زیست‌بوم رودخانه خصوصاً در وضع کنونی امری مهم و ضروری است. نکته حائز اهمیت این است که بازآفرینی بافت‌های فرسوده حاشیه رودخانه‌های شهری بدون توجه به احیای زیست‌بوم و مؤلفه محیطی رودخانه، امری کامل نمی‌باشد اما در این پژوهش، تمرکز اصلی بر موضوع بازآفرینی بافت فرسوده حاشیه رودخانه شهری می‌باشد.

در ادبیات خارجی در دهه‌های اخیر، تحقیقاتی با موضوعات مشابه انجام شده است. کیم در سال ۲۰۱۷ در پژوهشی با عنوان " بازسازی رودخانه برای بازپس‌گیری شهر: سیاست پایداری شهری و عدالت زیست‌محیطی در حوزه آبخیز رودخانه لس‌آنجلس " به بررسی تلاقی پایداری شهری و عدالت زیست‌محیطی در لس‌آنجلس را بررسی می‌کند. به اعتقاد وی برنامه‌های زیست‌محیطی برای احیای رودخانه را می‌توان با تلاش‌های عدالت زیست‌محیطی محلی متمرکز بر توزیع عادلانه فضای سبز، ملاحظات بهداشت عمومی در برنامه‌ریزی شهری و توسعه جوانان/اجتماع بیان کرد (Grace Kim, 2017: 1). تیمور در سال ۲۰۱۳ در پژوهشی با عنوان بازآفرینی لبه‌های رودخانه‌های شهری، به این موضوع می‌پردازد که کشورها و دولت‌ها به دنبال سواحل و لبه‌هایی هستند که مکانی برای لذت عمومی شهروندان باشد. شهرها سواحل را می‌خواهند که بیش از یک هدف را برآورده کند: محل کار و زندگی و همچنین مکان بازی (Timur, 2013: 3). فقیر

حسین نیز در سال ۲۰۱۵، پژوهشی با هدف بررسی موضوع بازآفرینی لبه‌های رودخانه‌های شهری به‌ویژه تجزیه و تحلیل نحوه عملکرد آن در بریتانیا از اواخر قرن بیستم تا به امروز انجام دادند. هر یک از این دوران‌ها عوامل متعددی را نشان می‌دهد که منظر شهری را شکل داده است. این تحقیق استدلال می‌کند که هیچ مدل خاصی وجود ندارد که بتواند بازآفرینی موفق لبه‌های رودخانه‌های شهری را ایجاد کند، اما آنچه مهم است اطمینان از پیچیدگی و فراگیری فرآیند احیا است (Hussein Fageir, 2015:3). کلین خامر^۱ در سال ۲۰۱۲ در پژوهش خود با عنوان "رودخانه مقاوم"، به این موضوع پرداخته که شهرهای دارای رودخانه، رابطه صمیمی و پیچیده‌ای با آب نشان می‌دهند، که هرگز به‌عنوان محدودیت در نظر گرفته نمی‌شود، بلکه به‌عنوان امتداد بافت شهری در نظر گرفته می‌شود. و درنهایت بیان می‌کند که رودخانه باید در شهرهای رودخانه‌ای امروز تعریف مجدد شود (Klinkhamer, 2012:4). نسرین ندرلی در سال ۱۳۹۷، به ارائه چارچوبی برای هوشمند سازی حریم رودخانه‌های شهری در راستای شهر پایدار پرداخته و در این راستا پس از شناسایی معیارها و شاخص‌های شهر هوشمند، حریم زون بندی شده رودخانه را با استفاده از روش PSI رتبه‌بندی و درنهایت با استفاده از روش SWOT راهکارهایی جهت هوشمند سازی زون‌ها ارائه نمود (ندرلی، ۱۳۹۷: ۱). تقوایی و همکاران در سال ۱۳۹۶، پژوهشی با هدف دستیابی به منظر ساحلی رودخانه‌ای سفیدرود آستانه اشرفیه، به‌گونه‌ای که ضمن تقویت خدمات اکوسیستم، با محیط نیز سازگار باشد، مطالعه نمودند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد محصول نهایی یعنی چارچوب طرح بهسازی منظر می‌تواند به ثبات خدمات اکوسیستم، بهبود کیفی نظر روزانه و به‌ویژه تقویت تعاملات اجتماعی و رابطه مردم با محیط طبیعی کمک کند (تقوایی و همکاران، ۱۳۹۶: ۷۷). لطفی و موسی زاده در سال ۱۳۹۹، به ارزیابی و تحلیل وضعیت متغیرها و شاخص‌های کیفیت زندگی شهروندان در حاشیه رودخانه النگرده شهر گرگان پرداختند. با توجه به نتایج پژوهش، رعایت اصول امنیت در پارک‌های حاشیه رودخانه‌های شهری به‌منظور پیشگیری از خطرها و حوادث و برای حمایت از منابع انسانی و مادی یکی از ضروری‌ترین و بااهمیت‌ترین اقداماتی است که همواره باید مورد توجه قرار گیرد (لطفی و موسی زاده، ۱۳۹۹: ۱۹۹). بر این اساس در این قسمت، با توجه به گستردگی شبکه رودخانه‌ها در شهرها، تعدادی از تجارب ساماندهی و بازآفرینی رودخانه در ایران و جهان مورد بررسی اجمالی قرار گرفته است. درنهایت نکات کلیدی که در هر یک از پروژه‌های مورد تأکید قرار داشته را به‌صورت خلاصه در جدول زیر می‌توان جمع‌بندی نمود:

جدول ۱. نکات کلیدی مورد تأکید پروژه‌های موفق بازآفرینی رود کناره‌ها

پروژه	نکات کلیدی
بازآفرینی رودخانه سن (پاریس/فرانسه) ۲۰۱۳	آرامش بخشی فضا، کاهش ترافیک، تأکید بر پیاده‌مداری و فضای گذران اوقات فراغت، توجه به شرایط فرهنگی و زمینه‌ای، رعایت اصول پایداری، توجه به زیست‌بوم منطقه، ارتقا وضعیت اقتصادی، تنوع فعالیتی
بازآفرینی رودخانه چئونگی چئون (سئول/کره جنوبی) (۲۰۰۵-۲۰۰۱)	توسعه اقتصادی، بازگرداندن کیفیت به محیط اطراف رودخانه، مشارکت عمومی و مردمی، پایداری زیست‌محیطی، توجه به هویت و میراث منطقه، کاهش مشکلات ترافیکی
بازآفرینی رودخانه فاس (فاس/مراکش) (۲۰۰۰)	احیای زندگی کناره رودخانه، تعریف دوباره هویت، اتصال دوباره شهر با رودخانه، توجه به کیفیت آب، بهبود شرایط محیطی، ارتقای زیرساخت‌های اجتماعی، تحقق توسعه پایدار
بازآفرینی رودخانه زاینده‌رود (اصفهان) (۱۳۸۵)	توسعه فضاهای عمومی حاشیه رودخانه، توسعه اقتصادی منطقه، مدیریت رودخانه، ارتقا شرایط فرهنگی، ارتقا بعد اکولوژیکی، آرام‌سازی ترافیک
ساماندهی و بازآفرینی حاشیه رودخانه بالیخلو چای، اردبیل (۱۳۸۸)	ارتقای کیفیت محیط‌زیست رودخانه، حفاظت اراضی مجاور در مقابل سیل، جلوگیری از فرسایش، بازیافت اراضی فرسایش یافته، توسعه کاربری اراضی سازگار با محیط رودخانه
بازآفرینی رودخانه قره‌سو (کرمانشاه) (۱۳۸۵)	زیباسازی حاشیه رودخانه، کنترل سیلاب، تعیین حریم، افزایش حضور مردم و ارتقا گردشگری، ارتقا پیاده‌مداری

منبع: (برگرفته از خیبری و الوندی پور، ۱۳۹۷)

در این قسمت سعی شد مجموعه از موفق‌ترین تجارب جهانی و نیز داخلی در توجه به ابعاد مختلف بازآفرینی رود کناره‌ها شناسایی شدند تا از طریق بررسی دقیق آن‌ها، درک عمیق‌تری نسبت به شیوه‌های اقدام و مواجهه با چالش‌ها حاصل گردد. لازم به ذکر است که در مطالعه این تجارب باید به تفاوت‌های موجود در زمینه‌های شکل‌گیری ناکارآمدی، مسائل بافت‌های اطراف، فرایندها، پیامدها و سنت‌ها و روش‌های مختلف برنامه‌ریزی این فضاها توجه شود. همان‌گونه که بررسی تجارب موفق جهانی نشان می‌دهند، بازآفرینی رود کناره‌ها تنها یک مسئله و چالش طراحی نیست بلکه دربرگیرنده مجموعه‌ای پیچیده از موضوعات مختلف از قبیل برنامه‌ریزی شهری، تحلیل کنشگران و ذینفعان، مباحث قانونی، سیاسی، اکولوژیک، اقتصادی - مالی و برنامه‌ریزی و مدیریت نهادی است که بر ضرورت توجه به موضوع بازآفرینی رودخانه‌ها در مقیاس‌های مختلف فضایی از کلان تا میانی و خرد تأکید دارد. در همین راستا هدف از انجام این پژوهش، بررسی وضعیت بافت‌های فرسوده حاشیه رودخانه آبشوران شهر کرمانشاه بر اساس مؤلفه‌های بازآفرینی شهری می‌باشد، به‌نحوی که مفاهیم و اصول بازآفرینی شهری، اصول حفاظت از رودخانه‌های شهری و همچنین پتانسیل‌های هویتی، تاریخی، فرهنگی، گردشگری و... رودخانه‌های شهری و محیط‌های اطراف آن شناسایی و وضعیت رودخانه مذکور و بافت فرسوده حاشیه آن مورد بررسی قرار گرفته است. با توجه به مطالب ذکر شده می‌توان جنبه نوآوری این مقاله را در توجه هم‌زمان و توأمان به دو پدیده و موضوع رودخانه شهری و اصول حفاظتی آن و نیز بافت‌های فرسوده حاشیه آن بر اساس مؤلفه‌های رویکرد بازآفرینی شهری دانست که در پژوهش‌های انجام شده کمتر به این موضوعات به‌صورت هم‌زمان پرداخته شده است. بنابراین با توجه به هدف تحقیق، پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به سؤالات زیر است:

اصول بازآفرینی بافت‌های فرسوده و اصول حفاظتی رودخانه‌ها با یکدیگر تطابق دارند یا در مقابل یکدیگر هستند؟ مؤلفه‌های توسعه پایدار در رابطه با حفاظت و احیای رودخانه‌ها کدام‌اند؟ آیا بافت فرسوده حاشیه رودخانه آبشوران کرمانشاه با محیط طبیعی و ساختار مورفولوژی رودخانه سازگار است؟ آیا اصول و مفاهیم بازآفرینی شهری، در رابطه با بافت حاشیه رودخانه آبشوران کرمانشاه در طرح‌های توسعه شهر کرمانشاه دیده شده است؟

مبانی نظری

بازآفرینی یکی از مهم‌ترین رویکردهای توسعه در نواحی شهری است که می‌تواند با توجه و الزام به رعایت اصول توسعه پایدار، نقش مهمی در ارتقا و توسعه ابعاد مختلف کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و محیطی شهرها داشته باشد. می‌توان از طرح‌های بازآفرینی در شهرها به‌عنوان بزرگ‌ترین رویداد شهری یاد کرد (ارزمانی و همکاران، ۱۳۹۹: ۹۳). بازآفرینی شهری در عمل می‌تواند در طیفی از فعالیت‌های بزرگ مقیاس برای ارتقای رشد اقتصادی تا مداخلات در حد محله‌ها و واحدهای همسایگی به‌منظور ارتقای کیفیت زندگی بگنجد (بحرینی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۰). در بازآفرینی شهری توجه به حفظ ارزش‌های فرهنگی و حفظ ثروت‌های بومی و تاریخی، انتقاد از ساخت‌وسازهای دارای یک نوع کاربری به‌جای کاربری‌های متعدد، توجه به اقدامات کیفی به‌موازات اقدامات کمی، مشارکت گروه‌های اجتماعی در فرایند بازآفرینی و غیره مشهود می‌باشد (هادوی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۷۶). در فرآیند بازآفرینی شهری اصولاً چرخش حرکت در توسعه مجدد و بازآفرینی شهرها از رویکردهای کالبدی و گاه صرفاً اقتصادی به‌سوی نگرش‌های جامع و یکپارچه و با تأکید بر ویژگی‌های فرهنگی - اجتماعی، سرزندگی و رونق اقتصادی و مقوله کیفیت ارتقا یافته عرصه‌های عمومی به بلوغ خود می‌رسد (بحرینی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۲). یکی از مهم‌ترین فضاهای طبیعی که همواره مورد توجه مسئولین شهرداری‌های شهرهای مختلف جهان برای به وجود آوردن فضاهای سبز شهری، رودخانه‌ها و دره‌ها می‌باشند (Fabos, 1995: 5). رود

دره‌های شهری توجه ما را معطوف به فضاهایی از شهر می‌نمایند که نواحی دارای پتانسیل، قابلیت و حساسیت‌های ویژه‌ای هستند و این پهنه‌های خاص در نظام سکونت فعلی نباید به‌جای اینکه محرک توسعه باشند، به مکان‌هایی برای بازتولید فقر و در عمل به جریان ضد توسعه تبدیل شوند (مؤذنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۶۵). رودخانه‌ها منابع مهمی از نظر حفاظت منابع طبیعی و احیای سکونتگاه‌ها در دل شهرهای پرتراکم به حساب می‌آیند، چرا که امتدادی از پدیده‌های طبیعی حومه‌ای به درون شهر می‌باشند (Penteado, 2004: 36). قرارگیری رودخانه‌ها نسبت به بافت شهری به‌گونه‌ای است که می‌تواند بهترین ارتباط و بیشترین دسترسی را مابین مراکز اجتماعی شهر برقرار سازد، لذا به‌منظور انتظام بخشی محیط در یک چارچوب اکولوژیک، ایجاد توازن میان دو نظام طبیعی و مصنوع ضروری به نظر می‌رسد (محمودی و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۸). توجه دوباره به موضوع آب کناره‌ها، بافت‌های فرسوده و بازآفرینی این بسترها در شهر در گرو درک اهمیت توجه به این موضوعات در حیات شهرها و دستیابی به شناختی کامل از مجموعه تلاش‌هایی است که در جهان برای بهره‌مندی از این فرصت‌ها در شهرها شکل گرفته است. از این رو در این بخش تلاش می‌شود تا ضمن بررسی نقش آب کناره‌ها در شهر، روند بازآفرینی محیط‌های اطراف آن بررسی و تحلیل شود. به‌طور کلی تفکر احیای آب کناره‌های شهری در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ میلادی با توسعه مجدد نواحی آب کناری در قالب توسعه‌های بزرگ‌مقیاس در مرلند آمریکا (۱۹۶۵) آغاز گردید (Smith & Ferrari, 2012: 57). در ادامه جریان توسعه شهرها رویکرد دیگری در احیای آب کناره‌های شهری پدیدار گشت که از آن به‌عنوان بازآفرینی شهری متقدم یاد می‌شود. در این جریان، حرکت به‌سوی پروژه‌های عظیم و کلان‌مقیاس، گرایش‌ها صرفاً کالبدی با محوریت بخش خصوصی، نقشی کلیدی را در سیاست‌های توسعه شهری به‌ویژه در نوسازی شهری در بازه زمانی ۱۹۸۰ تا ۲۰۰۰ در نواحی آب کناری ایفا نموده است (بحرینی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۳). در نهایت در دو دهه اخیر متأثر از پارادایم پایداری، جریان سومی در احیای نواحی آب کناری با رویکرد بازآفرینی شهری پایدار، شکل گرفته است. جریان اخیر با تمرکز بر ابعاد پایداری در بازآفرینی آب کناره‌ها، تأکید دارد. برخورداری از چشم‌انداز راهبردی، یکپارچه و بلندمدت، اهداف عملیاتی واضح و مشخص و راهبرد جامع و یکپارچه در محتوا و فرایند از مشخصه‌های اصلی این جریان به شمار می‌رود. بر اساس این رویکرد اگر نواحی آب کناری بخواهند به‌عنوان هسته‌های راهبردی در توسعه اقتصادی عملکرد موفق داشته باشند، باید تعادلی بین ارتقای قابلیت رقابت‌های اقتصادی، ادغام و انسجام اجتماعی و مناقشات مسائل زیست‌محیطی برقرار نمایند، همچنین این رویکرد، مشارکت حداکثری تمام ذینفعان و تقویت نهادهای مدنی و مشارکت مردمی را می‌طلبد (اصغری مقدم، ۱۳۷۸: ۶۵). رودخانه‌های شهری برحسب میزان مداخلات انسانی، دچار میزان متفاوتی از تخریب شده‌اند. بر اساس شدت تخریب‌های وارده بر آن‌ها بون و پدرولی رویکرد مداخله را برای ساماندهی رود کناره‌های شهری تعریف می‌کنند: حفاظت/نگهداری؛ محدودسازی توسعه در حوزه آبخیز؛ کاهش اثرات منفی؛ مرمت؛ رهاسازی^۵ (Pedroli, 2002: 5). رویکرد عمده در زمینه ساماندهی مسیل‌ها و رودخانه‌ها در اکثر شهرهای ایران بدین گونه تصور گردیده که با دیواره چینی و بتن‌ریزی بستر رودخانه‌ها می‌توان آن‌ها را زیباسازی نمود و علاوه بر تأمین ایمنی در برابر سیل‌های احتمالی، به‌گونه‌ای باعث ارتقاء کیفیت سیما و مناظر شهری شد، غافل از اینکه در اکثر مواقع، تغییر ساختار رودخانه و دست بردن در جداره‌ها و بستر طبیعی آن، نه تنها اثرات مخرب سیل را نمی‌کاهد بلکه بر قدرت تخریب آن نیز افزوده می‌شود. در اکثر جوامع خارجی به‌منظور ساماندهی و

1. Preservation
2. Limitation
3. Mitigation
4. Restoration
5. Dereliction

باززنده سازی مسیل ها و رودخانه های شهری، دیوارها و بستر بتنی رودخانه هایی را که در گذشته ساخته شده اند را تخریب می نمایند و سعی بر این دارند که وضعیت رودخانه را از حالت کانال بودن به شکل طبیعی و اولیه آن برگردانند (دیوسالار و همکاران، ۱۳۹۳: ۸۰). در رابطه با نمونه موردی این پژوهش (رودخانه آبشوران کرمانشاه) بحث مداخلات انسانی و همچنین ساخت و سازهای مهندسی بر روی جریان آب، تبعات زیانباری به دنبال داشته است، همچنان که در مواردی بر روی این رودخانه سقف هایی ساخته شده و از آن ها به عنوان مسیرهایی برای عبور ماشین استفاده می شود.

در پایان، پس از مطالعه و رسیدن به لزوم توجه ویژه به موضوع مورد بررسی، برای بررسی و مطالعه نمونه موردی پژوهش، بر اساس مبانی نظری و چارچوب نظری، معیارها و شاخص های اصلی استخراجی در این تحقیق در جدول زیر آورده شده است.

جدول ۳. معیارها و شاخص های بازآفرینی بافت های فرسوده حاشیه رودخانه شهری

منبع	مؤلفه	بعد
Penteado, 2004 پورجعفر و دهقانی، ۱۳۹۰	فرهنگ سازی از طریق آموزش و اطلاع رسانی / توجه به تاریخ و گذشته محدوده / توجه به نقش مردم و سازمان های مردم نهاد / ارتقاء کیفیت زندگی / حکمروایی و مدیریت مطلوب / ارتقاء هویت فرهنگی و سرمایه اجتماعی / استفاده از پروژه های محرک و مشوق توسعه / تأکید بر افزایش مشارکت شهروندی / توجه به نیازهای تمام گروه های ساکن / ایجاد مکان های پایدار و تقویت پایداری اجتماعی	اجتماعی - فرهنگی
هادوی و همکاران، ۱۳۹۶ عباس زاده و حسین پور، ۱۳۹۰	توزیع مناسب و عادلانه منابع / تأکید بر توانمندسازی اقتصادی ساکنان / تشویق سرمایه گذاری در محدوده / تهیه بانک اطلاعاتی در خصوص مؤلفه های اقتصادی / تأکید بر جذب گردشگر	اقتصادی
(دیوسالار و همکاران، ۱۳۹۳) محمودی و همکاران، ۱۳۹۲ Fabos, 1995	بهبود سیما و منظر در محدوده اطراف رودخانه / حفاظت و احیاء میراث طبیعی / کاهش بار ترافیکی و اولویت دادن به عابر پیاده / توجه ویژه به عنصر آب و گیاه در طراحی ها / استفاده از مصالح بومی و پایدار / سعی در کاهش آلودگی های طبیعی	زیست محیطی
خبیری و الوندی پور، ۱۳۹۶ دیوسالار و همکاران، ۱۳۹۳ زندیه و جعفرمن، ۱۳۸۹	توجه به ارتقاء حس تعلق ساکنان / توجه به زمینه گرای و ساختارهای موجود / تأکید بر بعد تاریخی محدوده / افزایش ایمنی و امنیت / توجه به عامل کیفیت و خلاقیت	هویتی - معنایی
(هادوی و همکاران، ۱۳۹۶) صحی زاده و ایزدی، ۱۳۸۳	اتصال رودخانه شهری با محیط شهری اطراف / تجهیز قلمرو و فضای عمومی / بهبود وضعیت شبکه معابر و کنترل ترافیک / تأکید بر اختلاط کاربری / بهره وری حداکثری از زمین های دارای پتانسیل / تطابق ساخت و ساز با اصول بومی / افزایش نفوذپذیری و خوانایی / بهبود وضعیت زیرساخت ها	کالبدی - عملکردی
برک پور و اسدی، ۱۳۸۸ Roberts & Hugh, 2000	مدیریت در جهت جذب گردشگر و تأمین منابع مالی / ایجاد بستری جهت تسهیل فرآیند بازآفرینی / استفاده از مشارکت گسترده مردم / نظارت مستمر / افزایش شفافیت و میزان پاسخگویی و تعامل مردم / یکپارچه سازی اقدامات / ایجاد انگیزه و برقراری اعتماد بین مالکان، سازندگان و سرمایه گذاران	مدیریتی

روش پژوهش

در پژوهش پیش رو، روش تحقیق، توصیفی - تحلیلی بوده و روش گردآوری اطلاعات، روش های میدانی و مطالعه اسنادی (کتابخانه ای) می باشد، و ابزار گردآوری اطلاعات نیز شامل: پرسشنامه، مصاحبه، مشاهده و فیش برداری و بانک اطلاعاتی می باشد. مصاحبه با روش عمیق نیمه ساختاریافته با ۴ نفر از مدیران شهری دستگاه های دولتی و متخصصین علمی مرتبط با موضوع پژوهش در شهر کرمانشاه انجام گرفت و پایایی و روایی مصاحبه های انجام شده بر اساس روش "بین دو کد گذار"، برابر ۷۱ درصد ارزیابی شد که بیانگر پایایی مطلوب و روا بودن مصاحبه است. جامعه آماری در این پژوهش، ساکنین بافت های فرسوده در لبه رودخانه آبشوران در شهر کرمانشاه بوده که بیشترین تأثیرپذیری و تأثیرگذاری

را دارند که تعداد بالغ بر ۳۵۰ نفر برآورد می‌گردد و حجم نمونه نیز با استفاده از فرمول کوکران و سطح اطمینان ۹۵٪، تعداد ۱۰۰ نفر تعیین گردید که ۵۸ نفر از آن‌ها زن و ۴۲ نفر مرد بوده‌اند. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده، تعداد ۵۴ نفر آن‌ها در منزل با مالکیت شخصی و تعداد ۴۶ نفر نیز در منزل استیجاری سکونت داشتند، همچنین ترکیب سنی نمونه موردی این پژوهش مطابق جدول شماره ۴ تعیین شده است. پایایی پژوهش بر اساس میزان آلفای کرونباخ برابر با ۰/۷۲۱ به‌دست‌آمده که نشان از روایی مطلوب دارد. روش نمونه‌گیری نیز به‌صورت نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک می‌باشد. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز از روش تحلیل عاملی در محیط نرم‌افزار Spss استفاده شده است.

جدول ۴. ترکیب سنی نمونه موردی پژوهش

سن				رده سنی
۱۰۰-۸۱	۸۰-۶۱	۶۰-۴۱	۲۰-۴۰	
۳	۱۸	۴۳	۳۶	تعداد
۳٪	۱۸٪	۴۳٪	۳۶٪	درصد

محدوده مورد مطالعه

محدوده مطالعاتی موردنظر در این پژوهش قسمتی از بخش مرکزی و میانی شهر کرمانشاه و واقع در محدوده مصوب بافت فرسوده این شهر، واقع در مناطق ۱، ۳ و ۴ شهرداری کرمانشاه می‌باشد. ارتفاع محدوده مطالعاتی از سطح دریا ۱۳۲۲ متر است و دارای شیب نسبتاً ملایمی از سمت شمال به جنوب است.

شکل ۲. موقعیت محدوده مطالعاتی در شهر کرمانشاه

محدوده مطالعاتی از جنوب به بلوار شهید جعفری، از شمال به بلوار کشاورز و خیابان حافظیه، از شرق به خیابان‌های شریعتی، سید جمال‌الدین و شهاب و از غرب نیز به خیابان‌های شهید مظفری، مصوری و بلوار شهید بهشتی محدود می‌شود. همان‌طور که پیش‌تر نیز توضیح داده شد منابع آب‌های روزمینی مهمی در شهر کرمانشاه وجود دارد که یکی از این منابع مهم رودخانه آبشوران است که در سرتاسر محدوده مطالعاتی موردنظر کشیده شده است.

یافته‌ها

برای انجام محاسبات در مراحل بعدی و ارتباط درونی بین شاخص‌ها از ماتریس همبستگی استفاده می‌شود. همبستگی میان m شاخص را می‌توان به‌صورت ماتریس $m \times m$ نوشت. برای محدوده مطالعاتی با ۱۳ شاخص، ماتریس ۱۳×۱۳ خواهیم داشت که البته در این پژوهش همبستگی بین شاخص‌ها در هر عامل آورده شده است.

جدول ۵. ضریب همبستگی میان متغیرهای بارگذاری شده در عامل ۱

شاخص	Q۴	Q۵	Q۸	Q۱۱	Q۱۳
Q۴	۱/۰۰۰	۰/۶۴۹	۰/۶۸۲	۰/۵۷۲	۰/۴۶۴
Q۵	۰/۶۴۹	۱/۰۰۰	۰/۵۵۱	۰/۳۸۹	۰/۴۶۹
Q۸	۰/۶۸۲	۰/۵۵۱	۱/۰۰۰	۰/۴۶۹	۰/۳۰۸
Q۱۱	۰/۵۷۲	۰/۳۸۹	۰/۴۰۹	۱/۰۰۰	۰/۶۹۱
Q۱۳	۰/۴۶۹	۰/۴۶۹	۰/۳۰۸	۰/۶۹۱	۱/۰۰۰

جدول ۶. ضریب همبستگی میان متغیرهای بارگذاری شده در عامل ۲

شاخص	۷Q	۹Q	۱۲Q
Q۷	۱/۰۰۰	۰/۹۵۳	۰/۲۶۳
Q۹	۰/۹۵۳	۱/۰۰۰	۰/۲۰۲
Q۱۲	۰/۲۶۳	۰/۲۰۲	۱/۰۰۰

جدول ۷. ضریب همبستگی میان متغیرهای بارگذاری شده در عامل ۳

شاخص	۲Q	۳Q
Q۲	۱/۰۰۰	۰/۸۴۷
Q۳	۰/۸۴۷	۱/۰۰۰

جدول ۸. ضریب همبستگی میان متغیرهای بارگذاری شده در عامل ۴

شاخص	۱Q	۶Q
Q۱	۱/۰۰۰	۰/۶۲۴
Q۶	۰/۶۲۴	۱/۰۰۰

با تحلیل عاملی، ۱۲ شاخص بی مقیاس شده به ۷ عامل طبقه‌بندی و برای هر یک از عوامل، مقدار ویژه، درصد واریانس و واریانس تجمعی تبیین شد. در این پژوهش ۴ محله از محله‌های حاشیه رودخانه آبشوران مورد بررسی قرار گرفت که از لحاظ بازآفرینی بافت فرسوده دارای سه سطح خیلی ضعیف، ضعیف و متوسط هستند. برای بررسی مناسب بودن شاخص‌ها برای تحلیل عاملی، آزمون KMO و بارتلت انجام شد و مقدار آزمون در جدول زیر آمده است.

جدول ۹. آزمون KMO و بارتلت

۰/۶۹۱	KMO
۷۷۴/۴۵۵	بارتلت
۷۸	درجه آزادی
۰/۰۰۰	Sig. مقدار خطای آزمون

با توجه به جدول فوق، مقدار $KMO = ۰/۶۹۱$ ، مقدار آماره بارتلت $۷۷۴/۴۵۵$ ، درجه آزادی آزمون ۷۸ و مقدار $sig = 0.000$ است از آنجایی که مقدار خطای آزمون یا sig از سطح معنی‌داری $۰,۰۵$ کم‌تر است بنابراین حجم شاخص‌ها برای استفاده از تحلیل عاملی مناسب می‌باشد.

جدول ۱۰. عوامل همراه با مقادیر ویژه و واریانس‌ها در تحلیل عاملی شاخص‌های بازآفرینی بافت فرسوده حاشیه رودخانه آبشوران کرمانشاه

نام عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس تجمعی
عامل ۱	۴/۵۵۵	۳۵/۰۳۶	۳۵/۰۳۶
عامل ۲	۱/۷۸۸	۱۳/۷۵۱	۴۸/۷۸۶
عامل ۳	۱/۶۳۰	۱۲/۵۳۷	۶۱/۳۲۳
عامل ۴	۱/۱۴۳	۸/۷۹۵	۷۰/۱۱۸

با توجه به جدول ۹ و استفاده از روش تحلیل عاملی ۱۳ شاخص، در نهایت به ۴ عامل تقلیل پیدا کرد. مجموع ۴ عامل ۷۰/۱۱۸ درصد از واریانس تجمیع شده را در برمی‌گیرند. که درصد مناسبی برای تحلیل عاملی و متغیرهای مورد بررسی می‌باشد.

جدول ۱۱. شاخص‌های بارگذاری شده در ۴ عامل بازآفرینی بافت فرسوده حاشیه رودخانه آبشوران کرمانشاه

نام عامل	شماره شاخص	شاخص	بار عاملی
عامل ۱ (مدیریتی)	۴	درصد استفاده از نظرات ساکنین برای بهبود فضای محله	۰/۸۵۷
	۵	درصد همکاری شخص با مسئولان برای بهبود شرایط محله	۰/۸۱۶
	۸	درصد اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی ساکنین محله	۰/۷۳۷
	۱۱	نظرخواهی ارگان‌ها و ادارات از ساکنین محله در مورد طرح‌های اجرایی در محله	۰/۶۵۹
عامل ۲	۱۳	ارزیابی درجه مطلوبیت ویژگی‌های ظاهری محدوده آبشوران	۰/۶۳۹
	۷	رضایت از سکونت در محله	۰/۸۷۱
(هویتی - معنایی)	۹	ارزیابی درجه امنیت و روشنایی محله	۰/۸۳۶
	۱۲	درصد کارایی سیستم حمل‌ونقل در محله	۰/۵۳۶
عامل ۳ (اقتصادی)	۲	وجود یا عدم وجود تأثیر نزدیکی به رودخانه آبشوران بر زمین و ساختمان ساکنین محله	۰/۹۵۳
	۳	درصد تأثیر نزدیکی به رودخانه آبشوران بر زمین و ساختمان ساکنین محله	۰/۹۲۴
عامل ۴ (فرهنگی - اجتماعی)	۱	احداث و زیباسازی حاشیه رودخانه آبشوران برای گذراندن اوقات فراغت ساکنین محله	۰/۷۷۷
	۶	تأثیر روابط همسایگی بر میزان رضایتمندی ساکنین از سکونت در محله	۰/۷۶۶

با توجه به جدول ۱۰، شاخص‌های بارگذاری شده در این ۴ عامل به دست آمده و با توجه به شاخص‌های بارگذاری شده، عوامل از ۱ به ۴ به ترتیب: عامل مدیریتی، عامل هویتی - معنایی، عامل اقتصادی و عامل فرهنگی - اجتماعی نام‌گذاری شدند. با استفاده از امتیازات عاملی به دست آمده در مراحل قبل، نسبت به محاسبه امتیازات عاملی برای هر منطقه و نهایتاً رتبه‌بندی محلات محدوده مطالعاتی پرداخته می‌شود. برای این منظور در مورد هر یک از محلات مذکور، یک شاخص ترکیبی که از جمع جبری امتیازات عامل برای هر محله به دست می‌آید، محاسبه می‌شود. در پایان با مرتب کردن جدول بر اساس مقدار عددی شاخص‌های ترکیبی محلات، می‌توان آن‌ها را رتبه‌بندی کرد. در جدول زیر مقدار عددی شاخص‌های ترکیبی هر محله و رتبه مناطق را نشان می‌دهد. پژوهش حاضر دربرگیرنده ۱۰۰ نمونه از ساکنین ۴ محله از محله‌های حاشیه رودخانه آبشوران کرمانشاه است که از جامعه ساکنین حاشیه رودخانه آبشوران کرمانشاه، به صورت در دسترس انتخاب گردیده است.

جدول ۱۲. محلات و سطح متغیر وضعیت بافت فرسوده آنها

نام محله	سطح بافت فرسوده محله	شاخص ترکیبی	رتبه محله
چال درویشان	خیلی ضعیف	۰/۹۶۷	۴
توپخانه	ضعیف	۲/۵۶۵	۳
فیض آباد	ضعیف	۲/۷۶۹	۲
باغ نی	متوسط	۳/۹۸۴	۱

البته از نظر عامل مدیریتی (عامل ۱)، هرکدام از ۴ محله چال درویشان، توپخانه، فیض آباد و باغ نی در وضعیت نامطلوبی به سر می‌برند چرا که در زمینه بهبود و ارتقاء وضعیت بافت‌های فرسوده حاشیه رودخانه آبشوران، دیدگاه دولتی متمرکز و از بالا به پایین در این شهر حاکم می‌باشد و در فرآیند تهیه طرح‌های مختلف شهری از ساکنین این محلات به‌عنوان بخش جدایی‌ناپذیر و گروه‌هایی که مستقیماً در معرض اثرات این طرح‌ها می‌باشند، هیچ‌گونه نظرسنجی و یا مشورتی صورت نمی‌گیرد و مردم و ساکنین نیز به دلایل مختلف علی‌الخصوص عامل مدیریتی، اطلاع و آگاهی خاصی در این زمینه ندارند و می‌توان گفت این محلات از نظر این عامل، وضعیت تا حدودی مشابه دارند. اما از نظر عامل هویتی - معنایی وضعیت مقداری متفاوت است. محلات چال درویشان، فیض آباد و با کمی اختلاف، محله توپخانه به دلیل اینکه جزء محلات بافت قدیم و مرکزی شهر کرمانشاه هستند، از نظر شاخص کارایی سیستم حمل‌ونقل عمومی به دلیل ترافیک زیاد بخش‌های مرکزی، فشردگی بافت و شبکه عبور و مرور ناکارآمد، وضعیت نامطلوبی دارند. همچنین می‌توان گفت که به خاطر قدمت زیاد، این محلات از نظر شاخص‌هایی مثل ایمنی و امنیت، روشنایی و ... دچار ضعف هستند که مدیریت شهری ناکارآمد خصوصاً در زمینه بازآفرینی شهری، موجب نزول هر چه بیشتر شرایط این محلات می‌گردد. درنهایت، این عوامل و مشکلات موجب پایین آمدن کیفیت زندگی، کاهش حس تعلق و همچنین کاهش میزان رضایت شهروندان از سکونت در این محلات باشد، اما در خصوص محله باغ نی، به دلیل قدمت کمتر نسبت به سایر محلات و مجاورت با بافت‌های تازه‌سازتر، وضعیت بهتری دارد. یکی دیگر از عوامل مهم در زمینه بررسی ابعاد اقتصاد در محدوده مطالعاتی، موضوع اشتغال در محدوده است. از این رو با توجه به نبود و یا کمبود اطلاعات و آمار لازم برای تعیین سهم نسبی هر بخش در محدوده، از ساختاربخشی و رشته فعالیتی اشتغال به‌مثابه تقریبی قابل قبول استفاده می‌شود. آمارهای در دسترس حاکی از آن‌اند، از کل شاغلان در محدوده مطالعاتی موردنظر، عمده شاغلان در بخش خدمات مشغول به فعالیت هستند که این امر مبین نقش مسلط و غالب فعالیت‌های خدماتی در اقتصاد محدوده است. از دیگر عوامل تأثیرگذار در موضوع اقتصاد محدوده، عامل نزدیکی به رودخانه آبشوران و تأثیر آن بر ارزش و قیمت املاک در محدوده مطالعاتی است. به‌طور کلی قیمت‌ها از مراکز به‌سوی لبه خارجی و از لبه خیابان‌ها به‌سوی عمق متفاوت است. بر این اساس بالاترین قیمت مربوط به قسمت‌های جنوبی محدوده و در محدوده محله باغ نی می‌باشد.

وضعیت محلات محدوده مطالعاتی از نظر عامل چهارم (فرهنگی - اجتماعی) وضعیتی مشابه و تا حدودی نامطلوب دارند. از جمله شاخص‌های مؤثر در این زمینه بحث زیباسازی و محوطه‌سازی حاشیه رودخانه آبشوران است که در صورت وقوع این مورد، افزایش حضور مردم جهت گذران اوقات فراغت و در نتیجه افزایش تعاملات اجتماعی را در بر خواهد داشت. اما فقط در محله باغ نی اقدامی جهت زیباسازی حاشیه رودخانه آبشوران در حال انجام است اما در سایر بخش‌ها عمده اقدامات در سرپوشیده کردن رودخانه خلاصه می‌شود. شاخص مهم تأثیرگذار دیگر، تأثیر روابط اجتماعی بر میزان رضایتمندی از سکونت در این محلات است. با توجه به اینکه این محلات در محدوده بافت فرسوده و عمدتاً مرکزی و قدیمی شهر کرمانشاه واقع شده‌اند، در گذشته محل زندگی افراد قدیمی و اصیل بوده اما با گذشت زمان، عدم توجه کافی

به این محلات با پشتوانه تاریخی و بروز انواع مسائل و مشکلات، بسیار از ساکنان قدیمی از این محلات خارج و در سایر نقاط تازه‌ساز شهر سکونت یافتند و این محلات محل سکونت اقشار با درآمد پایین و فاقد تعلق خاطر شد. از طرفی نیز با گذشت زمان، میزان روابط همسایگی در میان ساکنان شهرها علی‌الخصوص محلات قدیمی شهرها، کم شد. بنابراین می‌توان گفت این محلات از نظر عامل چهارم (فرهنگی - اجتماعی) وضعیت چندان مطلوبی ندارند. همان‌طور که در جدول ۱۲ مشاهده می‌شود متغیر وضعیت بافت فرسوده برای حاشیه رودخانه آبشوران به صورت سه سطح خیلی ضعیف، ضعیف و متوسط رده‌بندی گردید و سطح بازآفرینی هر محله هم مشخص شده است. درنهایت با توجه به مطالب ارائه شده و ادبیات نظری مرتبط، مهم‌ترین اصول بازآفرینی شهری و همچنین اصول حفاظتی و بازآفرینی پایدار آب کناره‌های شهری را می‌توان در جدول شماره ۱۳ ارائه نمود:

جدول ۱۳. اصول بازآفرینی شهری و اصول حفاظتی آب کناره‌ها و رودخانه‌های شهری

منبع	اصول حفاظتی و بازآفرینی آب کناره‌های شهری	اصول بازآفرینی شهری
Penteado,2004; Roberts & Hugh,2000; Urban Regeneration Corporation of IRAN,2020; Khabiri & Alvandipoor,2018; Fabos,1995; Mahmoodi et al,2014	برقراری ارتباط بین محیط اطراف و استخوان‌بندی اصلی شهر / توجه به هویت تاریخی / اولویت به کاربری مختلط / اولویت به دسترسی‌های عمومی / توجه به برنامه‌ریزی مشارکتی / مداوم بودن فرایند احیا / بین‌رشته‌ای بودن	نگرش فضایی-راهبردی/نگرش شهرنگر/ بسترسازی برنامه‌ریزی مشارکتی/ فراگیری و همه‌شمولی/ پایش و ارزیابی مستمر/ توسعه و حفاظت با توجه به دانش تاریخی/ حفاظت از بستر طبیعی و زیست‌بوم/ توجه به توسعه در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و .../ بهینه‌سازی کاربری زمین/ ارتقاء سرزندگی

لذا با عنایت به اصول مطرح شده و در پاسخ به سؤالات پژوهش می‌توان گفت که اصول بازآفرینی شهری و همچنین اصول حفاظتی و بازآفرینی آب کناره‌ها و رودخانه‌های شهری نه تنها در تقابل با یکدیگر نیستند بلکه کاملاً مطابق و هم‌راستا هستند و منافاتی با یکدیگر ندارند. از طرفی دیگر با بررسی‌های به عمل آمده از نمونه موردی پژوهش، مشخص گردید که متأسفانه محدوده موردنظر در وضعیت مطلوبی نبوده و بی‌توجهی‌های فراوانی به عنصر بارزش رودخانه آبشوران شده به نحوی که در طرح‌های مختلف شهری تهیه شده در شهر کرمانشاه، توجه کافی به اصول فوق‌الذکر به عمل نیامده و بدین ترتیب نمی‌توان انتظار بهبود اوضاع به طرز چشم‌گیری داشت.

بحث

علیرغم اهمیتی که موضوع آب به طور عام و رودخانه‌ها به طور خاص در شکل‌گیری ساختار شهرهای ایران و سازمان‌دهی شبکه فضاهای شهری آن‌ها ایفا کرده‌اند، متأسفانه امروز جایگاه معنایی و فضایی این عناصر در شهرها به روشنی قابل‌بازشناسی نیست. در دهه‌های اخیر جریان ارزشمندی در مدیریت برخی از شهرهای کشور برای ساماندهی و احیای رودخانه‌های شهری شکل گرفته است. این جریان توجه دوباره به رودخانه به عنوان میراثی طبیعی و سازنده حیات شهرها را موردتوجه قرار داده است و پرهیز از اقداماتی که چون پوشاندن رودخانه‌ها و حذف آن‌ها از مجموعه فضاهای طبیعی و عمومی شهر را در پی داشته است. این تغییر در صورت درک صحیحی از اهداف و اقدامات بازآفرینی پایدار رود کناره‌ها می‌توان منجر به ارتقای زیست‌پذیری و بهبود کیفیت زندگی شهروندان شود. بازآفرینی شهری پایدار، سیاستی است که دولت در احیای محدوده‌های ناکارآمد شهری برگزیده است. این سیاست که در جهان نیز به عنوان متأخرترین جریان در ساماندهی و احیای این فضاها شناخته می‌شود، دستیابی به پایداری زیست‌محیطی، زیست‌پذیری اقتصادی و

عدالت اجتماعی را هدف قرار می‌دهد و منجر به اتصال مجدد فضایی و عملکردی فضاها را رود کناری می‌شود. بررسی وضعیت محدوده مطالعاتی در این پژوهش، منعکس‌کننده آن است که این عنصر به دلیل عدم توجه کافی مسئولین و مردم، و متأثر از اثرات رشد و توسعه شهری طی سالیان متمادی و ... دچار مشکلات فراوانی شده و محیط اطراف آن نیز تحت تأثیر این مشکلات قرار گرفته و موجب نارضایتی ساکنین و شهروندان گردیده است.

نتیجه گیری

نتایج حاصله از بررسی‌های مختلف حول این موضوع، نشان‌دهنده آن است که رودخانه آبشوران به دلایلی از جمله ضعف در شبکه فاضلاب کرمانشاه، ضعف در تصمیم‌گیری‌ها که این رودخانه را به‌عنوان مجرای جهت دفع فاضلاب و آب‌های سطحی در نظر گرفته، عدم توجه به پتانسیل این رودخانه و ... فاقد جذابیت بصری و زیبایی‌شناسی خاصی برای ساکنین و شهروندان است اما پس از تحلیل نتایج پرسشنامه مشخص شد که این رودخانه هنوز در ذهن برخی افراد خصوصاً ساکنان قدیمی به‌عنوان عنصری زیبا دارای خصوصیت خاطره‌انگیزی نسبتاً مطلوبی است. مطابق نتایج به‌دست‌آمده از بررسی‌ها و تحلیل‌ها، مشخص شد که در برنامه‌ریزی کاربری زمین برای شهر کرمانشاه در طرح‌های توسعه شهری این شهر، به موضوع سازگاری کاربری‌ها مخصوصاً با رودخانه طبیعی توجهی نشده به‌گونه‌ای که عمده کاربری اطراف رودخانه مسکونی است که عملاً محلی برای دور ریختن زباله تبدیل شده و کاربری‌هایی از جمله فضای سبز و گذران اوقات فراغت و ... که سازگاری مناسبی با رودخانه دارند، در نظر گرفته نشده است. پس می‌توان گفت که کاربری‌های اطراف رودخانه آبشوران تأثیر زیادی بر مسئله آلودگی آن دارد. می‌توان گفت که با توجه به اینکه عمده مکان‌ها و کاربری‌های اطراف رودخانه، منازل مسکونی است و به دلایل و مشکلات فراوان این رودخانه به مخروبه تبدیل شده و یا کیفیت مناسبی ندارند و نیز فضاهایی در اطراف رودخانه که ساماندهی و موردتوجه واقع نشده‌اند، می‌توان برای جانمایی کاربری‌هایی که موجب احیا و ساماندهی رودخانه می‌شوند، استفاده کرد. در این پژوهش ۱۲ شاخص اصلی برای ابعاد عملکردی، هویتی - معنایی، اجتماعی - فرهنگی و ... احصا گردید که این مؤلفه‌ها در قالب ۴ عامل معنادار بارگذاری شده‌اند. نتایج نشان می‌دهد، رتبه‌بندی محلات محدوده مطالعاتی به ترتیب عبارت‌اند از باغ نی، فیض‌آباد، توپخانه و چال درویشان. اما نکته اصلی این است که هیچ‌کدام از محلات در وضعیت مطلوبی قرار ندارند و می‌بایستی برای آن‌ها برنامه‌ریزی یکپارچه و جامعی صورت گیرد.

تقدیر و تشکر

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

منابع

- ارزمانی، میثم؛ وطن‌پرست، مهدی؛ معتمدی، محمد. (۱۳۹۹). تحلیل بازآفرینی شهری با تأکید بر بعد کالبدی مطالعه موردی: شهر بجنورد. *مجله شهر پایدار*، ۳(۲)، ۱۰۴-۹۳.
- اصغری مقدم، محمدرضا. (۱۳۷۸). *جغرافیای طبیعی شهر*. چاپ اول، تهران: انتشارات مسعی.
- بحرینی، سید حسین؛ ایزدی، محمد سعید؛ مفیدی، مهرانوش. (۱۳۹۳). رویکردها و سیاست‌های بازسازی شهری (از بازسازی تا بازآفرینی شهری پایدار). *فصلنامه مطالعات شهری*، ۳(۹)، ۳۰-۱۷.

- برک پور، ناصر و اسدی، ایرج. (۱۳۸۸). مدیریت و حکمروایی شهری. چاپ اول، تهران: انتشارات دانشگاه هنر.
- پوراحمد، احمد؛ حبیبی، کیومرث و کشاورز، مهناز. (۱۳۸۹). سیر تحول مفهوم شناسی بازآفرینی شهری به‌عنوان رویکردی نو در بافت‌های فرسوده شهری. *فصلنامه مطالعات شهر ایرانی/اسلامی*، ۱ (۱)، ۹۲-۷۳.
- پور جعفر، محمدرضا و دهقانی، فهیمه. (۱۳۹۰). نقش بازآفرینی مناظر فرهنگی بر ارتقای کیفیت زندگی شهروندی (نمونه موردی: مجموعه زندیه شیراز). *دو فصلنامه نقش جهان*، ۱ (۱)، ۹۴-۸۱.
- تقوایی، سید حسن؛ علی دوست، شایسته و مبرقی دینان، نغمه. (۱۳۹۶). چارچوب بهسازی منظر حاشیه رودخانه‌های شهری بر اساس خدمات اکوسیستم موردپژوهش رودخانه سفیدرود آستانه‌اشرفیه. *فصلنامه نامه معماری و شهرسازی*، ۱۰ (۱۹)، ۹۲-۷۷.
- حبیبی، محسن و مقصودی، ملیحه. (۱۳۸۶). مرمت شهری: تعاریف، نظریه‌ها، تجارب، منشورها و قطعه‌نامه‌های جهانی، روش‌ها و اقدامات شهری. چاپ اول، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- خبیری، سمانه و الوندی پور، نینا. (۱۳۹۶). *درس آموزه‌هایی از بازآفرینی فضاهای شهری: رود کناره‌ها*. چاپ اول، تهران: انتشارات سازمان عمران و بهسازی شهری.
- دیوسالار، اسدالله؛ شگری فیروزجاه، پری و فردوسی، سجاد. (۱۳۹۳). تحلیل مقایسه‌ای باززنده سازی فضاهای شهری ایران و تجارب جهانی موفق در حوزه مسیل‌ها و رودخانه‌های شهری. *پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری*، ۲ (۴)، ۹۵-۷۹.
- زندیه، مهدی و جعفرمن، محمود. (۱۳۸۹). رهیافتی در منظر پایدار بر روی رودخانه‌های دائمی. *فصلنامه باغ نظر*، ۷ (۱۴)، ۲۶-۱۵.
- صحی زاده، مهشید و ایزدی، محمد سعید. (۱۳۸۳). حفاظت و توسعه: دو رویکرد مکمل یا مغایر؟. *فصلنامه آبادی*، ۱۴ (۴۳)، ۲۱-۱۲.
- عباس‌زاده؛ غلامرضا و حسین پور، سید علی. (۱۳۹۰). *شهرهای قابل سکونت: فواید برنامه‌ریزی محیط‌زیست شهری*. چاپ اول، تهران: انتشارات طحان.
- ندرلی، نسرين. (۱۳۹۷). *ارائه چارچوب هوشمند سازی حریم رودخانه‌های شهری در راستای شهر پایدار (مطالعه موردی رودخانه کن تهران)*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم مهندسی، به راهنمایی محمدعلی نکوئی، دانشگاه البرز.
- لطفی، حیدر و موسی زاده، حسین. (۱۳۹۹). باززنده سازی فضاهای باز اطراف رودخانه‌های شهری و نقش آن در کیفیت زندگی و امنیت شهروندان مطالعه موردی: رودخانه النگدره در شهر گرگان. *فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی انسانی*، ۵۲ (۱)، ۲۱۹-۱۹۹.
- محمودی، مهران؛ رفیعیان، مجتبی و شایان، سیاوش. (۱۳۹۲). برنامه‌ریزی کاربری اراضی در مناطق حساس شهری (مطالعه موردی: رود - دره فرحزاد). *فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای*، ۴ (۱۶)، ۶۴-۴۷.
- مؤذنی، کیمیا؛ رفیعیان، مجتبی و ایزدی، محمد سعید. (۱۳۹۸). ارزش‌گذاری مؤلفه‌ها و شاخص‌های بازآفرینی پایدار رود دره‌های شهری تهران (مطالعه موردی: رود دره درکه). *مجله شهر پایدار*، ۲ (۴)، ۸۲-۶۵.
- هادوی، فرامرز؛ پوراحمد، احمد؛ کشاورز، مهناز و علی‌اکبری، اسماعیل. (۱۳۹۶). بازآفرینی پایدار بافت‌های ناکارآمد شهری در مورد مطالعه (منطقه ۱۰ شهر تهران). *فصلنامه آمایش محیط*، ۱۰ (۳۷)، ۱۹۴-۱۶۷.

References

- Abbas Zadeh, Gh., & Hosseinpour, S. A. (2011). *Livable cities: benefits of urban environmental planning*. First edition, Tehran: Tahan Publications. [In Persian].
- Arzmani, M., Patriot, M., & Motamedi, M. (2019). Analysis of urban regeneration with an emphasis on the physical dimension of a case study: Bojnord city. *Journal of Sustainable City*, 3(2), 104-93. [In Persian].
- Asghari Moghadam, M. R. (1999). *Natural geography of the city*. First edition, Tehran: Masai Publications. [In Persian].
- Bahraini, S. H., Yazidi, M. S., & Mofidi, M. (2013). Urban reconstruction approaches and policies (from reconstruction to sustainable urban regeneration). *Journal of Urban Studies*,

- 3(9), 17-30. [In Persian].
- Barakpour, N., & Asadi, I. (1999). *Urban management and governance*. First edition, Tehran: University of Art Publications. [In Persian].
- Demon Salar, A., Shukri Firouzjah, P., & Ferdowsi, S. (2013). Comparative analysis of the revitalization of Iran's urban spaces and successful world experiences in the field of urban waterways and rivers. *Urban Ecology Research*, 2(4), 79-95. [In Persian].
- Fabos J. G. (1995). introduction and overview the greenway movement, uses and potentials of greenways. *landscape and urban planning*, 33, 1-13.
- Grace Kim, E. (2017) *Restoring a River to Reclaim a City?: The Politics of Urban Sustainability and Environmental Justice in the Los Angeles River Watershed*. Doctor of Philosophy in Environmental Science, Policy, and Management, University of California, Berkeley.
- Habibi, M., & Maqsoodi, M. (2007). *Urban restoration: definitions, theories, experiences, international charters and resolutions, urban methods and measures*. First edition, Tehran: Tehran University Press. [In Persian].
- Hadavi, F., Pourahmad, A., Keshavarz, M., & Aliakbari, I. (2016). Sustainable regeneration of inefficient urban tissues in the case study (Zone 10 of Tehran). *Amash Mohit Quarterly*, 10(37), 167-194. [In Persian].
- Hussein Fageir, M. (2015). *Urban regeneration and the transformation of the urban waterfront: a case study of Liverpool waterfront regeneration*. PhD thesis, Borsi, Katharina, Porter, Nicole, University of Nottingham.
- Khabeiri, S., & Alwandipour, N. (2016). *Lessons learned from re-creating urban spaces: Kanareha river*. First edition, Tehran: Publications of the Civil and Urban Improvement Organization. [In Persian].
- Klinkhamer, D.J. (2012). *The resilient river*. master thesis of Architecture, Delft University of Technology.
- Kumar, V., Rouquette J.R., & Lerner, D. (2013) Integrated modelling for Sustainability Appraisal of Urban River Corridors: Going beyond Compartmentalised thinking. *water Research*, 47(20), 7221-7234.
- Lotfi, H., & Mouszadeh, H. (2019). Revitalization of open spaces around urban rivers and its role in the quality of life and security of citizens, case study: Alangdare river in Gorgan city. *Human Geography Research Quarterly*, 52(1), 199-219. [In Persian].
- Mahmoudi, M., Rafiyan, M., & Shayan, S. (2012). Land use planning in sensitive urban areas (case study: River - Farahzad Valley). *Journal of Urban and Regional Studies and Research*, 4 (16), 47-64. [In Persian].
- Moezni, K., Rafiyan, M., & Izadi, M. S. (2018). Valuing the components and indicators of sustainable regeneration of Tehran's urban valleys (Case study: Derkeh River). *Journal of Sustainable City*, 2(4), 65-82. [In Persian].
- Nederli, N. (2017). *Presenting the framework of intelligentization of urban rivers in the direction of a sustainable city (case study of Tehran's Ken River)*. Master's thesis of engineering sciences, under the guidance of Mohammad Ali Nakoi, Alborz University. [In Persian].
- Pedroli, B. (2002) setting tragets in strategies for river restoration. *landscape Ecology*, 17(1), 5-18.
- Penteado, H. M. (2004). *the river in the urban landscape: landscape ecological principles for the design of riverfronts*. Master of Landscape Architecture, University of Guelph.
- Pour Jafar, M. R., & Deghani, F. (2012). The role of recreating cultural landscapes on improving the quality of life of citizens (case example: Zandiyeh Shiraz). *Naqsh Jahan Quarterly*, 1 (1), 81-94. [In Persian].
- Pourahmad, A., Habibi, K., & Keshavarz, M. (1999). The evolution of the concept of urban regeneration as a new approach in worn-out urban contexts. *Iranian Islamic City Studies Quarterly*, 1 (1), 92-73. [In Persian].

- Sahizadeh, M., & Izadi, M S. (2004). Conservation and development: two complementary or conflicting approaches?. *Abadi Quarterly*, 14 (43), 12-21. [In Persian].
- Smith, H. F., & Garcia, M. (2012) *waterfront regeneration: experiences in city-building*. Routledge press.
- Taqvai, S. H., Ali Dost, S., & Mubarqai Dinan, N. (2016). Landscape improvement framework of urban rivers based on the studied ecosystem services of Sefidroud river in Astana Ashrafieh. *Journal of Architecture and Urbanism*, 10(19), 77-92. [In Persian].
- Timur, U. P. (2013). *Advances in Landscape Architecture*. chapter7, eBook.
- Zandieh, M., & Jaferman, M. (2000). A sustainable landscape approach on permanent rivers. *Bagh Nazar Quarterly*, 7 (14), 15-26. [In Persian].

